

ЧАСОПИСИ КОСМОПЛОВ И ГАЛАКСИЈА

СРЂАН ЂУКИЋ

Астрономско друштво “Руђер Бошковић”, Београд

Резиме: Приказани су часописи за популаризацију науке и научну фантастику *Космоплов*, који је излазио 1969-1970. и *Галаксија*, публикована од 1972. до 2001.

Кључне речи: Научна фантастика, популаризација науке, часопис *Космоплов*, часопис *Галаксија*.

1. УВОД

У времену пре интернета доћи до праве и потпуне (или у најмању руку непотпуне али специфичне и тешко доступне) информације везане за науку, технологију или њихову популаризацију, у најмању руку уопште није било једноставно. Нимало није било лако доћи до податка који би био презентован на један једноставан начин и схватљив широкој читалачкој публици. Посебно апострофирам период после другог светског рата па до средине 80-их година XX века, тј. до рачунарске револуције, његове минијатуризације и уласка у домове обичних људи. Телевизор је тад већ скоро пуну деценију (а код боље ситуираних људи у СФРЈ и много дуже) био део наше свакодневице.

2. ПРОЦЕСИ У СФРЈ ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТскоГ РАТА

У односу на први период капиталистичке модернизације Југославије од 1918. године до 1941. године, други период се може назвати социјалистичком модернизацијом, која је трајала од 1945. године до средине шездесетих година XX века. До краја четрдесетих година XX века, вести о чудима науке и технике биле су углавном пореклом с Истока и односиле су се првенствено на успехе совјетских стручњака у домену пољопривреде, авио-индустрије итд. С променом политичке ситуације и одређеног приближавања западу у штампи се од раних 50-их година срећу прве позитивне вести пореклом са Запада.

У наредним годинама успехе домаће индустрије све чешће илуструју камиони, аутобуси, чак и авиони, који су на Сајмовима технике представљани као значајни производи домаће индустрије и последица спровођења строге привредне политике. Услед убрзане индустријализације која се интензивно спроводила у наредне 2 деценије формирао се слој људи (инжењера, професора, студената) који су желели да из прве руке дођу до информација о најновијим открићима у науци и техници и што је најбитније – највећи број њих након завршетка школовања није напуштао земљу!

3. ЧАСОПИС *КОСМОПЛОВ*

Као својеврстан одговор нараслим потребама тог слоја људи (и не само њима!) створила се потреба о једном часопису који би се бавио само научно - технолошким питањима и проблемима (уз, наравно, научну фантастику, њену пратиљу, критичара и афирматора), и као реакција на ту потребу марта 1969. године покренут је часопис *Космоплов*. Последњи, 24. број, изашао је 15. јуна 1970. Уредник часописа је био Гаврило Вучковић.

Слика 1: Насловна страна једног броја „Космоплова“.

Космоплов је (најчешће) имао 80 страна. После уводника на ред су долазиле СФ приче (најчешће 2 до 3) – и на њих је отпадало неких 25 до 35 страна. После тога су на ред долазиле утврђене рубрике – Фелџон

Космоплова, космичке ракете, планете Сунчевог система, открића у астрономији, визије и хипотезе, текстови о кибернетици. Врло битан сегмент часописа били су космички програми – посебно „Аполо“ програм. Представљени су и остали амерички и совјетски космички програми. Након тога би на ред долазиле рубрике о томе како направити телескоп, текстови о ракетном моделарству, давани су одговори на питања читалаца а ту је била и мала енциклопедија *Космоплова* (тумачене су одређене природне појаве, појмови из науке и технике итд.). На последњим страницама *Космоплова* дати су прикази неких књига са наруџбеницом за исте, као и текст о оснивању клубова *Космоплова* широм земље.

Квантитативни пресек *Космоплова* изгледа овако:

1. 24 уводника
2. 58 СФ прича (46 страних и 12 домаћих)
3. 381 текст из области науке и технике
4. остало (постери, фотографије, наруџбенице, рекламе)

Часопис је био малог формата, скромних графичких решења, штампан (сем посебно припремљених постера) на релативно лошем папиру. Тираж је постепено растао, како је часопис стицао нове читаоце широм Југославије – махом средњошколце, студенте, професоре разних грана науке, инжењере, астрономе аматере... Угасио се нагло – уредништво је објавило у последњем броју врло обиман уводник о (највероватнијим, прим. аут.) разлозима гашења часописа.

Часопис је, и поред одређених недостатака, како техничке тако и садржинске природе (грешке у текстовима), дао немерљив допринос промоцији науке, технике и научне фантастике у многим својим доменима. Требало је да прођу непуне две године до појаве својеврсног, гиганта научно-технолошког прогреса – часописа *Галаксије*.

4. ЧАСОПИС ГАЛАКСИЈА

Часопис *Галаксија* је био један од стубова популаризације науке пуне 3 деценије (са пар прекида у излажењу – период од краја 1992. године до јуна 1994. због санкција УН и у периоду март – октобар 1999. године због бомбардовања СРЈ) – од 1972. до 2001. године изашло је 306 бројева. Часопис је кроз историју имао 5 главних уредника (најдуже је на том месту био, већ споменути уредник *Космоплова*, Гаврило Вучковић – од оснивања до 1987. године). *Галаксија* је утицала на генерације читалаца, стекла специфичан статус и својом активношћу на промоцији многих поља науке дала немерљив допринос.

Часопис *Галаксија* је током излагања прошла (по мишљењу аутора текста) кроз неколико фаза. Кроз тај процес се може сагледати и развој неких других друштвених токова. Фазе су следеће:

1. Фаза: 1972. – 1974. година (формирање концепције часописа, проналажење што ширег слоја читалаца, подсећање на *Космоплов*)
2. Фаза: 1975. – 1977. година (повећава се број тема, расте тираж, *Галаксија* активно учествује у промоцији науке и др.)
3. Фаза: 1978. – 1982. година (“зреле” године, 100 страница по броју, посебни фељтони и специјални додаци)
4. Фаза: 1983. – 1985. година (године кризе, драстично смањење броја страница, квалитета папира, смањује се и број тема)
5. Фаза: 1986. – 1991. година (повратак на стазе славе, осавремењавање тема, квалитетнији папир, специјални додаци)
6. Фаза: 1992. година – пар бројева пред санкције
7. Фаза: 1994. – 2001. година (период после санкција, одређени пад квалитета текстова у оквиру неких научних сегмената, никад више часопис није досегао „стару славу“, али без обзира на то одређени труд и квалитет је постојао, часопис је преживео и бомбардовање, угасио се маја 2001. године).

Слика 2: Овако је изгледао први број – представљен је као часопис за ваздухопловство,астронаутику и истраживање будућности.

5. СТРУКТУРА ЧАСОПИСА ГАЛАКСИЈА

Број страница је варирао од 64 до 100 (понекад са специјалним СФ или неким другим додатком). Број области из науке, технике и осталог на чије су теме објављивани текстови кретао се годишње од 60 до преко 100. Што се тиче укупног броја објављених текстова – најгрубља апроксимација говори да је њих било око 10000.

У те три деценије излагања могли смо да се упознамо са скоро целокупном историјом космонаутике и планетарних истраживања. Ту се срећемо са крајем легендарног месечевог програма "Аполо" (децембар 1972) а са чијим смо се развојем детаљно упознали у *Космоплову*, првим орбиталним станицама "Саљут" и "Скајлаб" (од 1973. године), "Пионирима" X и XI, потом се информисемо о припремама за совјетско-амерички лет "Аполо-Сојуз" (1975. године), упознајемо се са спуштањем сонди "Викинг" на Црвену планету и "Венера" на површину Венере (1975/76), почетку Великог путовања "Војаџера" (1977. године), рађању шатла (1981. године), совјетском орбиталном станицом "Мир" (од 1986. године), о Хабловом телескопу (1990. године), почетком градње Међународне космичке станице (ИСС, 1998. године) и са многим другим открићима, догађајима и процесима.

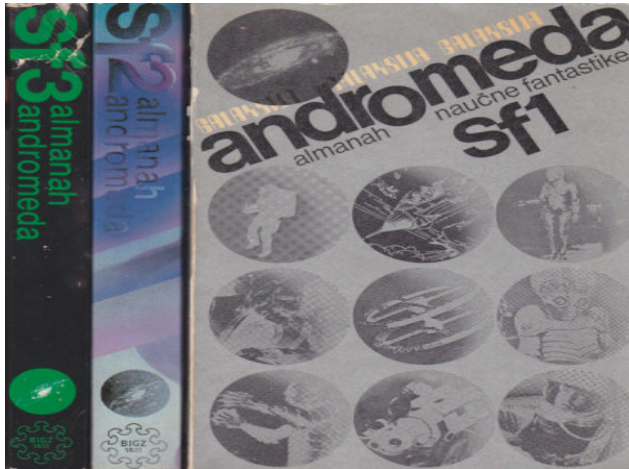
За *Галаксију* су говорили најпознатији научници (Павле Савић, Дејан Медаковић...), астрономи (Владимир Шаталов, Чарлс Конрад итд...) и друге угледне личности са поља науке и технике.

Слика 3: Рачунар "Галаксија" Воје Антонића.

Галаксија је имала и нека своја специјална издања. Посебне бројеве и додатке је посветила првом домаћем микрорачунару "Галаксија" чији је идејни творац инжењер и популаризатор науке Воја Антонић, затим "мађарској коцки", Николи Тесли, соларним кућама, рачунарима (Рачунар у

вашој кући). Изашла су и 3 специјализована магазина посвећена научној фантастици (*Андромеда* 1, 2 и 3). У научно фантастичној едицији књига “Кентаур” објављена је књига са научно фантастичним причама које су излазиле у *Галаксији*. Тираж часописа је посебна прича - понекад је достизавао скоро 90.000 примерака.

Слика 4: Алманах научне фантастике – СФ Андромеда.

6. ЗАКЉУЧАК

Процењује се да је одштампано око 7.5 милиона примерака *Галаксије*. Кад би се све странице поређале једна до друге укупна дужина би износила око 55.000 км. Наравно кад говоримо о *Галаксији* (о *Космоплову* такође) не говоримо само о пуком квантитету. Реч је о часописима који су у својој јединствености причали најлепшу научно – технолошку причу. Људима који су стајали иза њих (није их било много) требало би одати највеће признање. Друштвене околности данас су такве да су оне снажно против оваквих часописа. Интернет је, као доминантан противник, на првом месту, а (сем наравно људи који су на било који начин укључени у науку, технику и образовање) ни на друштвеном плану не постоји потреба за таквим часописима. Не би требало занемарити ни финансијски аспект проблема.

JOURNALS *KOSMOPLOV* AND *GALAKSIJA*

Journals for popularization of science and science fiction *Kosmoplov*, published 1969-1970, and *Galaksija*, published 1972 -2001, are presented.

Key words: Science Fiction, Popularization of Science, Journal *Kosmoplov*, Journal *Galaksija*.